คำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

Synonyms of “the Great King” in Royal Encomiastic Literature of the Ayudhyā Period

สิริวรรณ นันทจันทูล และ วิไลศักดิ์ กิ่งคำ

Siriwan Nantachantoon and Wilaisak Kingkham

ABSTRACT

The present paper is devoted to a study of the synonyms of “the Great King” in four royal encomia of the Ayudhyā Period, namely, *Lilityuanbāy*, *Gamchansarsrəəñbrakīratisomtec-brabuddhacaoluaṅprāsāddooṅ*, *Glooṅcha- ləəmbrakīrtisomtecbranārāyanamahārāja*, and *Glooṅjaloobrabuddhasaiyāsana*. The word formation, derivation, meaning, and the poets’ vision of the monarch were studied as reflected by the synonyms they used for “the Great King.” The synonyms for “the Great King” here mean the lexical set which the poets used to convey the meaning of “the ruler,” or in Thai, ‘*Bramahākshatriya*’, or ‘*Phrachaopandin.*’ We found 178 synonyms for the word ‘Bramahākshatriya,’ and these were of various forms. The largest proportion (44.94 %) of the synonyms was compound words, and the next largest (34.83 %) proportion was adapted compound words. The word formation models of the the synonyms were simple words, compounds of Thai words, compounds of phonologically or semantically related words, compounds of Pālī and Sanskrit words without sandhi, compounds of Pālī and Sanskrit words with sandhi, and words formed by infixation. These words were combined according to various models, and it was found that the largest proportion (44.94 %) of the synonyms were combinations of words employing three models and that the next largest proportion (34.83 %) were combinations employing four models. In terms of derivation, 11 models were found; the largest (43.26 %) proportion was from Pālī and Sanskrit, and then the next largest (28.08 %) was from Thai, Pālī, and Sanskrit. It was found that the meaning of 68.54 percent of the synonyms referred to “the Great King” through connotation. With regard to the visions of the poets, the greatest (43.26 %) proportion of the synonyms depicted “the Great King” as a ruler, and the next largest (25.84 %) proportion as Buddha.

Keywords: synonyms of “the Great King,” encomiastic literature

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา 4 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตยวนพ่าย คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ ทั้งนี้ศึกษาด้านการสร้างคำ ที่มาทางภาษา ความหมายของคำ และโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านคำพ้องความ คำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” หมายถึง ชุดคำศัพท์ที่ผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติคัดสรรใช้เพื่อสื่อความหมายถึง ผู้ปกครอง พระมหากษัตริย์ หรือพระเจ้าแผ่นดินแต่รูปภาษาในชุดคำศัพท์ไม่เหมือนกัน ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่าคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” 178 คำ มีวิธีการสร้างคำแบบคำประสมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.94 รองลงมาแบบคำสมาสประยุกต์คิดเป็นร้อยละ 34.83 เมื่อพิจารณาด้านการสร้างคำซึ่งได้แก่ คำมูล คำประสม คำซ้อน คำสมาส คำสนธิ และคำแผลง ทั้งนี้ได้พิจารณาจำนวนวิธีการสร้างคำภายในคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” 1 คำ พบการสร้างคำแบบ 3 วิธีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.94 รองลงมาพบการสร้างคำแบบ 4 วิธีคิดเป็นร้อยละ 34.83 ในด้านที่มาทางภาษาพบ 11 แบบ เป็นแบบมีที่มาจากคำบาลีและคำสันสกฤตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.26 รองลงมาเป็นแบบมีที่มาจากคำไทย คำบาลีและคำสันสกฤต คิดเป็นร้อยละ 28.08 ส่วนด้านความหมายของคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” พบการใช้คำที่มีความหมายแฝงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 68.54 และโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์”เป็นแบบผู้ปกครองมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43.26 รองลงมาเป็นแบบพุทธราชาคิดเป็นร้อยละ 25.84

คำสำคัญ: คำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

บทนำ

เมื่อผู้วิจัยได้สืบค้นที่มาของคำว่า กษัตริย์ พบว่า คำว่า กษัตริย์ มีที่มาจากภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาของชาติอารยะ เดิมชาวอารยะตั้งถิ่นฐานอยู่ในระหว่างทวีปยุโรปกับทวีปเอเชีย ในระยะเวลาที่ตั้งมั่นอยู่ในอิหร่าน (ช่วงก่อนพุทธกาล) เรียกผู้ปกครองดินแดนว่า กษัตรปาวัน เมื่อชาติอารยะเข้ามาในประเทศอินเดีย ปรากฏคำสันสกฤตโบราณ ในสมัยไตรเพทว่า กษัตร ใช้หมายถึง อำนาจในแผ่นดิน บุคคลที่ถืออำนาจเรียกว่า ราชันย์ ต่อมาสมัยที่ใช้ภาษาสันสกฤตชนิดแบบแผน พบคำว่า กษัตริย์ในความหมายว่าผู้ปกครองแผ่นดินซึ่งในระยะนี้ในอินเดียมีธรรมเนียมแบ่งวรรณะแห่งหมู่ชน คำว่า กษัตริย์ หมายรวมถึง นักรบ ด้วย (พระยาอนุมานราชธน, 2521, หน้า 946–947)

ในประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 1790 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2553 พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะผู้ปกครองประเทศ และดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์มาเกือบ 800 ปีแล้ว มีพระมหากษัตริย์ 53 พระองค์ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. 1790-1893) 9 พระองค์ พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310) 34 พระองค์ พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรธนบุรี(พ.ศ. 2310-2325) 1 พระองค์ และพระมหากษัตริย์แห่งรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 ถึงปัจจุบัน) 9 พระองค์ (ลำจุล, 2550, หน้า 4–5) จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในสมัยอยุธยา มีพระมหากษัตริย์ปกครอง 34 พระองค์ สะท้อนให้เห็นความมีเสถียรภาพและความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากพระบุญญาบารมี พระปรีชาสามารถ และพระอัจฉริยภาพแห่งความเป็นนักรบและนักปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยที่นำพาประเทศชาติและประชาชนรอดพ้นจากการรุกรานอธิปไตยของพม่าและการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก

ในสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงอยู่ในฐานะศูนย์รวมอำนาจแห่งการปกครอง ในรูปแบบการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในทางกฎหมาย พระมหากษัตริย์เป็น “เจ้าอยู่หัว” อันหมายถึง ผู้เป็นที่เคารพสูงสุด ล่วงละเมิดมิได้ พระมหากษัตริย์เป็น “เจ้าแผ่นดิน” อันหมายถึง ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักรและทรัพย์สินทั้งหมด ตลอดจนเป็น “เจ้าชีวิต” ที่พระราชทานชีวิตและประหารชีวิตของข้าแผ่นดินทุกคนที่อยู่ในราชอาณาจักรได้ พิจารณาจากกฎมณเฑียรบาลและกฎหมายตราสามดวง (วรพร, 2546, หน้า 192–193) ส่วนในโลกทัศน์ของประชาชนเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือ พระผู้เป็นเจ้าอวตารมาเกิด พระเจ้าอู่ทองปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยามีพระปรมาภิไธยว่า พระรามาธิบดีที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนเป็นแบบเจ้ากับข้าอย่างชัดเจน แนวคิดเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราช และทรงใช้พระราชอำนาจในฐานะที่ทรงเป็นสมมติเทพ ระเบียบกฎเกณฑ์รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีได้กำหนดขึ้นเพื่อรักษาความเป็นเทวราชแห่งพระมหากษัตริย์ เหตุที่ชาวไทยเทิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์อย่างที่สุดนั้น ทั้งนี้น่าจะมีสาเหตุสำคัญหลายประการ อาทิ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศชาติ และประชาชน ทรงก่อตั้งอาณาจักรรวบรวมประชาชนให้อยู่เป็นหมู่เป็นพวกเป็นชาติ ทรงเป็นนักรบปกป้องบ้านเมืองขับไล่ศัตรู ทรงเป็นนักปกครองดูแลประชาชนให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนจึงเคารพยกย่องและเทิดทูนองค์พระประมุขที่ทรงมีคุณูปการต่อประเทศชาติและประชาชนอย่างอเนกอนันต์

สาเหตุประการสำคัญอีกประการหนึ่งที่ฝังรากลึกในมโนสำนึกของคนไทย กล่าวคือ การกำเนิดพระมหากษัตริย์ตามคติแห่งศาสนา อันได้แก่ การกำเนิดพระมหากษัตริย์ตามคติแห่งพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระบรมโพธิสัตว์ ปรากฏในข้อความตำนานมูลศาสนา พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และพระจักรพรรดิราช เป็นผู้มีบุญเกิดในแผ่นดินชมพูทวีป อีกทั้งพระมหากษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรมเป็นสมมติเทพปรากฏข้อความในเตภูมิกถา พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไทย) ส่วนพระมหากษัตริย์ตามคติแห่งศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาแบบเทวนิยม พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจในโลกมนุษย์ วรรณะกษัตริย์เกิดจากพระพาหาของพระพรหม ตลอดจนพระมหากษัตริย์เกิดจากการอวตารของเทพเจ้า

นอกจากนี้ตามคติลัทธิเทวราชาแห่งศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอมซึ่งสถาปนาขึ้นใน พ.ศ. 1345 รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 แห่งเมืองพระนคร พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชา พิธีกรรมแห่งลัทธินี้ซึ่งมีพราหมณาจารย์ดำเนินการจะอภิเษกให้พระมหากษัตริย์เปลี่ยนสถานภาพจากมนุษย์เป็นสมมติเทวราช ตามเทวมติหรือเทวอวตาร ลัทธิเทวราชของขอมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสถานภาพของพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา พิจารณาจากพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติประกาศโองการแช่งน้ำในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในสมัยพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) กฎมณเฑียรบาลที่บัญญัติขึ้นเพื่อเสริมพระบารมี และพระฐานะของพระมหากษัตริย์ปรากฏครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ การสร้างพระบรมมหาราชวัง การกำหนดใช้ราชาศัพท์สำหรับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางลำดับชั้นต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ว่าพระฐานะของพระมหากษัตริย์จะมีที่มาจากการผสมผสานคติความเชื่อแห่งพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิเทวราชก็ตาม แต่พระมหากษัตริย์ไทยทรงดำรงพระองค์ตามพระคุณสมบัติแห่งทศพิธราชธรรมอันเป็นพระคุณสมบัติของพระธรรมิกราช หรือธรรมราชาอย่างชัดเจน ความในอังคุตตร-นิกาย พระพุทธพจน์ที่ตรัสสรรเสริญพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรม “พระราชาผู้เป็นพระเจ้า

จักรพรรดิ และธรรมิกราชาย่อมพึ่งพระธรรม ยกย่องพระธรรม นบนอบพระธรรมและถือเอาพระธรรมเป็นคำตัดสิน ถือเอาพระธรรมเป็นดังธง ถือเอาพระธรรมเป็นมาตรฐาน ถือเอาพระธรรมเป็นนายเพื่อปกป้องดูแลรักษาผู้คนในพระราชอาณา" (ส. ศิวรักษ์, 2533, หน้า 8)

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชาติไทย พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจ รวมทั้งการสรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ไทยบางพระองค์ในสมัยอยุธยาปรากฏในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติกล่าวคือ ในสมัยอยุธยาปรากฏวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตยวนพ่าย สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติดังกล่าว ปรากฏชุดคำศัพท์ที่กวีรังสรรค์ขึ้นจากโลกทัศน์ของตนที่มีต่อพระมหากษัตริย์เพื่อสื่อความหมายเฉพาะถึง "พระมหากษัตริย์" กวีใช้ชุดคำเหล่านี้เพื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 โดยหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงพระนามหรือพระปรมาภิไธยโดยตรงซึ่งถือเป็นขนบว่ามิบังควรกล่าวพระนามพระมหากษัตริย์ ในงานวิจัยนี้กำหนดเรียกชุดคำศัพท์นี้ว่า คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์"

การรวบรวมชุดคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" พบในหมวดอักษรศัพท์ในหนังสือจินดามณีฉบับพระโหราธิบดีแต่งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (กรมศิลปากร, 2543, หน้า 15–16) เช่น ภูบาล ภูเบศ ภูเบนทร ภูบดินทร์ ภูธร ธเรศตรี นรินทร นเรนทร นฤบดี นฤปนารถ จอมกรษัตร ปิ่นเกล้าธาตรี ระพิพงษ เป็นต้น ส่วนในพจนานุกรมของ เจ. คาสเวลล์ (2544) พบคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" หลายคำ อาทิ ราชา อิศะโร ขัตติยา จักรพัดติ จอมกระษัตร นะรินธร นะฤบาน นะราธิบดี ราไชราชินทร์ เป็นต้น ในอักขราภิธานศรับท์ของหมอแบรดเลย์ (2514) พบคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" จำนวนมาก อาทิ กระษัตริย์ ขุนหลวง เจ้าชีวิตร จอมกระษัตริย์ จักระพรรดิ บรมนารถ ปิ่นภพ พระจอมเกล้า ภูวะดล เป็นต้น ปรากฏการณ์ทางภาษาเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า "พระมหากษัตริย์" เป็นบุคคลสำคัญยิ่งในสังคมไทยสอดคล้องกับแนวคิดของมณีปิ่น (2549, หน้า 73–88) ซึ่งได้วิเคราะห์คำศัพท์ในหนังสือจินดามณีที่พระโหราธิบดีแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า พบคำไวพจน์พระมหากษัตริย์จำนวนมากซึ่งสะท้อนพระฐานะอันสูงส่งแห่งพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยา ส่วนในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาทั้ง 4 เรื่อง มีคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" จำนวนมาก อาทิ กระษัตริยรพิพงศ์ กระษัตรีศวรราชบดี กษัตริย์สุรราช จอมธรรมิกราชเกล้า จอมปราณ จอมโลกเกล้าขษิรสุทธ จุธาธารธรณิศร์ เป็นต้น ชุดคำศัพท์ประเภทนี้มีลักษณะเฉพาะและเป็นองค์ความรู้ทางภาษาไทยที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง เป็นภูมิปัญญาของกวีไทยสมัยอยุธยาที่ได้จากการตกผลึกทางความรู้ ความคิดทางประวัติศาสตร์ชาติไทย พระมหากษัตริย์ไทย ผสานความสามารถทางวรรณศิลป์ของกวีหลอมรวมกับโลกทัศน์ และความจงรักภักดีที่กวีมีต่อพระมหากษัตริย์

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาทั้งนี้เพื่อพิจารณาด้านการสร้างคำที่มาทางภาษาความหมายของคำและโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ด้านการสร้างคำ ที่มาทางภาษา และความหมายของคำ

2. เพื่อศึกษาโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์"

นิยามศัพท์

1. คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" หมายถึง ชุดคำศัพท์ที่ผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาใช้เพื่อสื่อความหมายถึง ผู้ปกครอง พระมหากษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดิน แต่รูปภาษาของคำในชุดคำศัพท์ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้พิจารณาคำศัพท์ตามความหมายของรูปศัพท์หรือความหมายตรง ความหมายโดยนัย หรือความหมายตามข้อความที่อยู่แวดล้อม

2. วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ หมายถึง วรรณคดีหรือวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อสรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์หรือกรณีใดกรณีหนึ่งดังกล่าว

3. วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา หมายถึง วรรณคดีหรือวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา และช่วงเวลาแต่งอยู่ในสมัยอยุธยา มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อสรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาหรือกรณีใดกรณีหนึ่งดังกล่าว

4. การสร้างคำ หมายถึง วิธีการสร้างคำของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" สมัยอยุธยาได้แก่ คำมูล คำประสม คำซ้อน คำสมาส คำสนธิ การแผลงอักษร

5. ประเภทคำสร้าง หมายถึง ชนิดของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ทั้งนี้พิจารณาจากการสร้างคำโดยภาพรวมของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" 1 คำ ประเภทคำสร้าง ได้แก่ คำมูล คำแผลง คำประสม คำซ้อน คำสมาส และคำสนธิ

6. ที่มาทางภาษา หมายถึง ภาษาดั้งเดิมของพยางค์หรือคำที่มาประกอบเป็นคำพ้องความ"พระมหากษัตริย์" สมัยอยุธยา ซึ่งผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติใช้ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ คำพ้องความดังกล่าวมีที่มาจากคำไทยหรือคำยืมภาษาอื่น ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษามอญ

7. ความหมายของคำ หมายถึง ความคิด ความรับรู้ หรือความเข้าใจที่บุคคลมีต่อคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์"

8. โลกทัศน์ หมายถึง ความเชื่อ ทัศนะหรือทัศนคติของผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่มีต่อพระมหากษัตริย์และถ่ายทอดความเชื่อ ทัศนะ หรือทัศนคติดังกล่าวด้วยการสร้างคำใหม่หรือเลือกใช้คำในชุดคำศัพท์ คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลกรณีข้อมูลที่เป็นกรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลจากเอกสารวิชาการ อาทิ ตำรา วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และจากแหล่งข้อมูล สารสนเทศ เพื่อประมวลกรอบความคิด และทฤษฎีในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) กรอบความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

2) กรอบความคิดเกี่ยวกับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

3) กรอบความคิดทางภาษาเกี่ยวกับการสร้างคำและที่มาทางภาษา

4) กรอบความคิดทางความหมายของคำ

5) กรอบความคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์

ทั้งนี้เพื่อนำความรู้ ความคิดและความเข้าใจจากกรอบความคิดดังกล่าวมาสร้างเกณฑ์หรือแนวทางพิจารณาข้อมูลในเชิงวิเคราะห์

ส่วนข้อมูลหน่วยที่นำมาศึกษาวิจัย คือ คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูล ปฐมภูมิ คือ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา 4 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตยวนพ่าย (2512) หรือยวนพ่ายโคลงดั้น ซึ่งสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง (กรมศิลปากร, 2545ข) โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (กรมศิลปากร, 2545ค) และโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์

(กรมศิลปากร, 2545ก) สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (เสาวณิต, 2530, หน้า 23–26; ยุพร, 2537, หน้า 23–33) จากนั้นผู้วิจัยอ่านเนื้อหาวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ สังเกต และคัดลอกคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" พร้อมบริบท

2. ผู้วิจัยนำคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ทุกคำมาพิจารณาแยกแยะตามเกณฑ์การวิเคราะห์ด้านการสร้างคำ ที่มาทางภาษา ความหมาย และโลกทัศน์ แล้วนับการปรากฏซ้ำในลักษณะต่าง ๆ ตามเกณฑ์นำค่าความถี่ที่ได้ไปหาค่าสถิติร้อยละเพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงปริมาณ

3. ผู้วิจัยนำเสนอ ข้อมูลผลการวิจัยในเชิงปริมาณด้วยตารางสรุปข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัยในเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์"

การวิจัยครั้งนี้พบว่า ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา 4 เรื่อง พบคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" 178 คำ เมื่อพิจารณาด้านการสร้างคำ ซึ่งได้แก่ คำมูล คำประสม คำซ้อน คำสมาส คำสนธิ และคำแผลง ทั้งนี้ได้พิจารณาจำนวนวิธีการสร้างคำภายในคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" 1 คำ ผลการวิจัยพบว่า ภายในคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" 1 คำ ใช้การสร้างคำแบบ 3 วิธีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.94 รองลงมา พบการสร้างคำแบบ 4 วิธี คิดเป็นร้อยละ 34.83 ดังตารางที่ 1

คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ที่ใช้จำนวนวิธีการสร้างคำ 3 วิธี มาประกอบสร้างคำพ้องความ มี 6 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 คำมูล การแผลงอักษร และคำสมาส พบมากที่สุด 39 คำ เช่น คำว่า กระษัตริยรพิพงศ์ กษัตริย์สุรราช บดีราช บรมบพิตร

ลักษณะที่ 2 คำมูล การแผลงอักษร และคำประสม พบ 20 คำ เช่น คำว่า ทรงเดช บพิตร เกล้าทวารา มกุฎเกล้าภพไตร สมเด็จทรงธรรม์

ลักษณะที่ 3 คำมูล การแผลงอักษร และคำสนธิ พบ 13 คำ เช่น คำว่า ธิเบศร นรินทร์ ภูเบศ สวามินทร์

ลักษณะที่ 4 คำมูล คำซ้อน และคำประสม พบ 3 คำ ได้แก่ คำว่า เจ้าจอมนาถ เจ้าจอมปราณ เจ้าจอมเมลือง

ลักษณะที่ 5 คำมูล การแผลงอักษร และคำซ้อน พบ 3 คำ ได้แก่ คำว่า กระษัตริย์กระษัตราธุลีบงสุ์ พระเจ้า

ลักษณะที่ 6 คำมูล คำสนธิ และคำประสม พบ 2 คำ ได้แก่ คำว่า หน่อพุทธางกูร หน่อสมโพธิ

มีข้อน่าสังเกตคือในการสร้างคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" 1 คำ กวีใช้จำนวนวิธีการสร้างคำมากที่สุด 5 วิธี กล่าวคือ คำมูล การแผลงอักษร คำประสม คำสมาส และคำสนธิ ในคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" จากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาปรากฏลักษณะดังกล่าว 6 คำ ได้แก่ คำว่า จอมสุรินทร์วรนราธิบดินทร์ สรรเพชญยอดสูรกรษัตร หน่อพระสมพุทโธทัยวิสุทธิ์ สมเด็จไท้นฤบดินทร สรรเพ็ชญภิโพธิ์เกล้า จอมธรรมิกราชเกล้า

จำนวนวิธีการสร้างคำที่มีความหลากหลายและลักษณะที่ซับซ้อนซึ่งกวีเลือกใช้รังสรรค์คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาแสดงให้เห็นว่า กวีประสงค์ประดิษฐ์คำศัพท์ให้วิจิตรเพื่อให้เหมาะแก่พระเกียรติยศแห่งพระมหากษัตริย์ที่หาผู้ใดเสมอมิได้ อีกทั้งเป็นคำศัพท์เฉพาะในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ สอดคล้องกับผลการวิจัยของอัควิทย์ (2542) เรื่อง "การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงดั้น" ที่พบว่ากวีใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์เพื่อสื่อความหมายถึงพระคุณสมบัติและหน้าที่ต่างๆ อาทิ การใช้คำเรียกเพื่อบอกหน้าที่ในการรบ ปรากฏคำว่า เอกกษัตร์ ปิ่นกษัตริย์ หน้าที่ผู้คุ้มครองแผ่นดิน ปรากฏคำว่า ปิ่นภูบาล ภูวนารถ หน้าที่ผู้คุ้มครองคน ปรากฏ

คำว่า จอมปราณ การใช้คำเรียกเพื่อแสดงว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ปรากฏคำว่า สรรเพ็ชญ ศรีสรรเพชญ พระเจ้า พระพุทธเจ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวณิต (2530) เรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ" ประเด็นหนึ่งที่ได้ศึกษาคือ คำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์มีกรอบความคิดว่าตามธรรมเนียมไทยแต่เดิมไม่นิยมขานพระนามพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง เพราะเกรงว่าเป็นการไม่เคารพ ในวรรณกรรมยอพระเกียรติก็เช่นกันโดยทั่วไปไม่เรียกพระนามหรือพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ แต่มีคำจำนวนหนึ่งที่ใช้หมายถึงพระมหากษัตริย์ คำเหล่านี้มีความหมายต่างๆ กัน บ่งบอกถึงพระคุณสมบัติและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ อาทิ คำเรียกที่แสดงหน้าที่ในการรบ

ตารางที่ 1 วิธีการสร้างคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

จำนวนวิธีการสร้างคำ	จำนวนคำ	ร้อยละ
1. การสร้างคำแบบ 1 วิธี	**5**	**2.82**
คำมูล	5	2.82
2. การสร้างคำแบบ 2 วิธี	**24**	**13.48**
2.1 คำมูล คำแผลง	7	3.93
2.2 คำมูล คำประสม	12	6.74
2.3 คำมูล คำซ้อน	1	0.56
2.4 คำมูล คำสมาส	3	1.69
2.5 คำมูล คำสนธิ	1	0.56
3. การสร้างคำแบบ 3 วิธี	**80**	**44.94**
3.1 คำมูล คำแผลง คำประสม	20	11.23
3.2 คำมูล คำแผลง คำซ้อน	3	1.69
3.3 คำมูล คำแผลง คำสมาส	39	21.91
3.4 คำมูล คำแผลง คำสนธิ	13	7.30
3.5 คำมูล คำประสม คำสนธิ	2	1.12
3.6 คำมูล คำประสม คำซ้อน	3	1.69
4. การสร้างคำแบบ 4 วิธี	**62**	**34.83**
4.1 คำมูล คำแผลง คำประสม คำซ้อน	8	4.49
4.2 คำมูล คำแผลง คำสมาส คำประสม	20	11.23
4.3 คำมูล คำแผลง คำสมาส คำสนธิ	23	12.93
4.4 คำมูล คำแผลง คำสนธิ คำประสม	7	3.93
4.5 คำมูล คำแผลง คำสนธิ คำซ้อน	1	0.56
4.6 คำมูล คำแผลง คำสมาส คำซ้อน	2	1.12
4.7 คำมูล คำสนธิ คำสมาส คำประสม	1	0.56
5. การสร้างคำแบบ 5 วิธี	**7**	**3.93**
คำมูล คำแผลง คำสมาส คำสนธิ คำประสม	7	3.93
รวม	178	100

เช่น จอมกษัตริย์ พระจอมทัพ หน้าที่คุ้มครองแผ่นดิน เช่น มหิศวร ภูบดินทร์ หน้าที่คุ้มครองคน เช่น นฤเบนทราธิปราช นรบดี หน้าที่รักษาและปฏิบัติธรรม เช่น จอมธรรมิกนาถ

ส่วนวิธีการสร้างคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" เมื่อพิจารณาภาพรวมทั้งคำศัพท์พบการสร้างคำแบบคำประสมมากที่สุด มี 4 ลักษณะ พิจารณาตามจำนวนคำมูลที่นำมาประกอบ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 คำประสมชนิด 2 คำ พบ 20 คำ เช่น คำว่า จอมนารถ จอมโลก เจ้าหล้า บัวบาท ปิ่นหล้า

ลักษณะที่ 2 คำประสมชนิด 3 คำ พบ 33 คำ เช่น คำว่า เกล้าเจ้าอยุธยา จอมเลืองโลเกษ ปิ่นขษิรสุทธ พระยศหล้า สมเด็จเหง้าไท

ลักษณะที่ 3 คำประสมชนิด 4 คำ พบ 22 คำ เช่น จอมธรรมิกราชเกล้า จอมเลืองเลอราช บดินทรเจ้าจอมจักร สมเด็จไตรภพนารถ

ลักษณะที่ 4 คำประสมชนิด 5 คำ พบ 5 คำ เช่น จอมภพภูวนารถเกล้า สมเด็จบพิตรเจ้าจอมนาถ ปิ่นทรงธารภพโลก

นอกจากนี้พบวิธีการสร้างคำแบบคำสมาสมากเป็นลำดับที่สอง มี 2 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 คำสมาส แบบดั้งเดิม พบ 3 คำ ได้แก่ คำว่า ภูธร ภูวนาถ ภูวนาธิ

ลักษณะที่ 2 คำสมาสแบบประยุกต์ พบ 59 คำ เช่น คำว่า กระษัตริยรพิพงศ์ จุธาธารธรณิศร์ บดีราช พระเดช พระศรีสรรเพชญโพธิ ธุลีบงสุ์ บทมาลย์

ในการสร้างคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะสำหรับพระมหากษัตริย์ ผู้ประพันธ์ใช้วิธีการสร้างคำหลายแบบทั้งวิธีการสร้างคำแบบคำประสมซึ่งเป็นวิธีการสร้างคำแบบไทยและประยุกต์วิธีการสร้างคำแบบสมาสซึ่งเดิมเป็นวิธีการสร้างคำในภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นคำสมาสแบบประยุกต์ แม้ว่าผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาจะเป็นกวีในราชสำนักซึ่งเป็นพราหมณ์ปุโรหิต เนื้อหาเรื่องราวที่แต่งจะเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ผู้เป็นมนุษยเทวะที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิเทวราชของศาสนาพราหมณ์เป็นสำคัญก็ตาม แต่วิธีสร้างคำศัพท์ยังคงใช้คำประสมแบบไทยและประยุกต์คำสมาสของภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตมาใช้สร้างคำไทย

เมื่อพิจารณาด้านที่มาทางภาษาของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" จากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาทั้ง 178 คำ ปรากฏผลการวิจัยดังตารางที่ 3

จากตารางที่ 3 ที่มาทางภาษาของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" เมื่อพิจารณาคำพ้องความแต่ละคำพบว่า ผู้ประพันธ์นำคำไทยและคำยืมจากภาษาอื่น ๆ มาสร้างคำพบที่มาทางภาษา 11 แบบ พบแบบที่ 5 คำยืมจากภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.26 รองลงมาพบแบบที่ 6 คำภาษาไทย คำภาษาบาลีและคำภาษาสันสกฤต คิดเป็นร้อยละ 28.08

คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ซึ่งมีที่มาทางภาษาแบบที่ 5 เป็นคำยืมจากภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตมากที่สุด เช่น คำว่า กระษัตรีศวรราชบดี

ตารางที่ 2 ประเภทคำสร้างของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

ประเภทคำสร้าง	จำนวนคำ	ร้อยละ
1. คำมูล	11	6.18
2. คำประสม	80	44.94
3. คำซ้อน	6	3.38
4. คำสมาส	62	34.83
5. คำสนธิ	19	10.67
รวม	178	100

ตารางที่ 3 ที่มาทางภาษาของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

แบบที่	ที่มาทางภาษา	จำนวนคำ	ร้อยละ
1	คำไทย	11	6.18
2	คำบาลี	2	1.12
3	คำสันสกฤต	13	7.30
4	คำไทย คำสันสกฤต	12	6.74
5	คำบาลี คำสันสกฤต	77	43.26
6	คำไทย คำบาลี คำสันสกฤต	50	28.08
7	คำไทย คำเขมร	1	0.56
8	คำเขมร คำสันสกฤต	1	0.56
9	คำเขมร คำบาลี คำสันสกฤต	6	3.38
10	คำเขมร คำบาลี	1	0.56
11	คำไทย คำเขมร คำบาลี คำสันสกฤต	4	2.26
	รวม	178	100

(กฺษตฺร ส., อีศฺวร ส., ราช ปติ บ-ส.) กษัตริย์สุรราช (กฺษตฺริย ส., สุร ราช บ-ส.) นฤบดี (นฤ ส., ปติ บ-ส.) บรมบพิตร (ปรม บ-ส., ปวิตร ส.) เป็นต้น ส่วนที่พบอันดับสอง คือ คำมีที่มาทางภาษาแบบที่ 6 คำภาษาไทย ประกอบกับคำภาษาบาลี และคำภาษาสันสกฤต เช่น จอมธรรมิกราชเกล้า (จอม เกล้า ท., ธรฺมิก ส., ราช บ-ส.) ท้าวนเรนทรสูร (ท้าว ท., นร สูรบ-ส., อินฺทฺร ส.) พระเจ้าจอมนารถ (วร นาถ บ-ส., เจ้า จอม ท.,) ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับมณีปิ่น (2547, หน้า 2) พบศัพท์พ้องความหมายหรือคำไวพจน์ของคำว่า "เจ้าแผ่นดิน" ในหนังสือจินดามณีมากที่สุดรวม 58 คำ เป็นการนำคำบาลีและสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย และสอดคล้องกับ อนันต์ (2542, หน้า 269–283) ได้แสดงทัศนะว่าในบรรดาภาษาต่างประเทศที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ภาษาบาลี-สันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยมากที่สุด ชุดคำศัพท์ที่อนันต์ได้อธิบายไว้คือ คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ที่มีคำว่า ภู เป็นต้นศัพท์ เช่น ภูธร ภูนาถ ภูบดี ภูบาล

มีข้อน่าสังเกตว่า คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" บางคำประกอบขึ้นจากคำซึ่งมีที่มาทางภาษาหลายภาษา เช่น คำว่า สมเด็จบรมเกล้าธาษตรี (สมฺเฎจ ข., ปรม บ-ส., เกล้า ท., ธาษตรี ส.) สมเด็จบพิตรเจ้าจอมนาถ(สมฺเฎจ ข., ปวิตร ส., เจ้า จอม ท., นาถ บ-ส.) ปิ่นทรงธารภพโลก (ปิ่น ท., ทรง ข., ธาร ภว โลก บ-ส.) มีที่มาทางภาษาจากคำภาษาเขมร คำภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต และคำภาษาไทย คำว่า พระองค์ทรงเดช (วร องฺค บ-ส., ทรง ข., เตช บ.) สมเด็จไตรภพนารถ (สมฺเฎจ ข., ตรี ส., ภว นาถ บ-ส.) สมเด็จนฤบดี (สมฺเฎจ ข., นฤ ส., ปติ บ-ส.) มีที่มาทางภาษาจากคำภาษาเขมร คำภาษาบาลี และคำภาษาสันสกฤต ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติมีความรู้ทางภาษาอย่างดียิ่ง สร้างคำใหม่เฉพาะกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ โดยนำคำยืมจากภาษาสูงมาใช้สร้างคำอย่างไรก็ตามผู้ประพันธ์ยังคงเลือกใช้คำไทยเท่านั้นมาสร้างคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ด้วย เช่น คำว่า จอมเลือง เจ้าจอมไท เจ้าหล้าสี่มือ ปิ่นเกล้า ปิ่นดินฟ้า

เมื่อพิจารณาคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ด้านความหมายของคำตามเกณฑ์ความหมายตรงและความหมายแฝง ปรากฏผลการวิจัย ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความหมายของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

	ประเภททางความหมายของคำ	จำนวนคำ	ร้อยละ
1	คำความหมายตรง	56	31.46
	1.1 หน้าที่ผู้ปกครองแผ่นดิน	28	15.73
	1.2 ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ยิ่งใหญ่ หัวหน้า	28	15.73
2	คำความหมายแฝง	122	68.54
	2.1 เชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้า	46	25.84
	2.2 เชื่อมโยงกับเทพเจ้า	43	24.17
	2.3 เชื่อมโยงกับพระธรรม	12	6.74
	2.4 เชื่อมโยงกับศีรษะของประชาชน	8	4.49
	2.5 เชื่อมโยงกับความมีอำนาจ ความมีเกียรติ และความรุ่งเรือง	8	4.49
	2.6 เชื่อมโยงกับความมีชีวิต	2	1.12
	2.7 เชื่อมโยงกับสัญลักษณ์คู่พระบารมี	2	1.12
	2.8 เชื่อมโยงกับสิ่งที่ต่ำที่สุดของพระมหากษัตริย์เพื่อยกย่อง	1	0.56
	รวม	178	100

จากตารางที่ 4 ด้านประเภททางความหมายของคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" พบคำความหมายแฝงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.54 รองลงมาพบคำความหมายตรง คิดเป็นร้อยละ 31.46 ในส่วนคำความหมายแฝงนั้น พบคำที่สื่อความหมายเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 25.84 รองลงมาพบคำที่สื่อความหมายเชื่อมโยงกับเทพเจ้า คิดเป็นร้อยละ 24.17 ในส่วนคำความหมายตรงนั้นพบคำที่สื่อความหมายถึงผู้เป็นใหญ่ และผู้มีหน้าที่ผู้ปกครองแผ่นดิน คิดเป็นร้อยละ 15.73

คำพ้องความ"พระมหากษัตริย์"ที่มีความหมายตรงสื่อความหมายถึง หน้าที่ของพระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า กรษัตร กระษัตริย์ กษัตริย์ (นักรบ ผู้ปกครอง) ปิ่นภูบาล (ผู้ดูแลปกครองแผ่นดิน) พระล้ยงโลก (ผู้ดูแลแผ่นดิน) ภูธร (ผู้รักษาแผ่นดิน) องค์บดีบาลภูวโลกย (ผู้ดูแลแผ่นดิน) นอกจากนี้ยังสื่อความหมายถึงผู้เป็นใหญ่ เช่น คำว่า จอมภพ จอมราช เจ้าหล้า นราธิบดี ภูวไนย สมเด็จนฤบดี สมเด็จเหง้าไท

ส่วนคำพ้องความ"พระมหากษัตริย์" ที่มีความหมายแฝงสื่อความหมายเชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ กล่าวคือใช้คำที่สื่อความหมายเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าสื่อถึงพระมหากษัตริย์ อาทิ เน้นความสำคัญของพระพุทธเจ้าที่มีต่อชาวโลก คือ เป็นที่พึ่งของมวลมนุษยโลกช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น คำว่า จอมนารถ นฤนารถไท้ พระโปรดไตรภพ สมเด็จไตรภพนารถ การเป็นผู้ประเสริฐ เช่น คำว่า เจ้าจอมอารย์ พระเจ้าองค์อัคจักรพาฬ การกล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้าหรือสื่อความหมายถึงพระพุทธเจ้า เช่น คำว่า ชินสีห์ บรมสยมภูวญาณโมลี พุทธวงษ ศรีสรรเพ็ชญ สรรเพ็ชญภิโพธิ์เกล้า ตลอดจนกล่าวถึงเท้าของพระพุทธเจ้า เช่น คำว่า บัวบาท พระบทามภุช ธุลีบงสุ์ บทมาลย์ นอกจากนี้ใช้คำที่เชื่อมโยงกับเทพเจ้าสื่อถึงพระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า กระษัตริยรพิพงศ์ (พระมหากษัตริย์ในเผ่าพงศ์พระอาทิตย์) โกสีย์ (พระอินทร์) จอมโลกเกล้าขษิรสุทธ (พระนารายณ์) เจ้าหล้าสี่มือ (พระนารายณ์) บดินทร (พระอินทร์) บรมอิศราเชษฐ (พระอิศวร) รามาธิเบศ (พระนารายณ์) รวมทั้งใช้คำที่เชื่อมโยงกับพระคุณสมบัติด้านการประพฤติธรรมสื่อถึงพระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า จอมธรรมิกราชเจ้า เจ้าจอมธรรม์ ธรรมมิศรเจ้า ปิ่นธรรมิกราช พระบาทธร

ธรรมิกราช การใช้คำเชื่อมโยงกับศีรษะซึ่งเป็นส่วนที่อยู่สูงที่สุดและสำคัญยิ่งของมนุษย์หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศีรษะสื่อถึงพระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า เกล้าเจ้าอยุธยา เจ้าเกล้าภูวมณฑล ปิ่นเกล้าไอศวรรย์ มงกุฎกาญจน์ การที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำที่มีความหมายแฝงเชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นเป็นคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ประสงค์จะยกย่องสรรเสริญพระมหากษัตริย์ให้สูงส่งเสมอสิ่งที่เชื่อมโยงถึงนั่นเอง

โลกทัศน์ของกวี

เมื่อพิจารณาโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา 178 คำ ตามคติที่มาของพระมหากษัตริย์ ปรากฏผลการวิจัย พบพระมหากษัตริย์ 4 แบบ คือ แบบผู้ปกครอง แบบพุทธราชา แบบธรรมราชา แบบเทวราชา ดังตารางที่ 5

จากตารางที่ 5 การพิจารณาโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านคำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" พบว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระมหากษัตริย์แบบผู้ปกครองมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43.26 รองลงมาพระมหากษัตริย์แบบพุทธราชาคิดเป็นร้อยละ 25.84

คำพ้องความ "พระมหากษัตริย์" ที่แสดงโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ตามคติพระมหากษัตริย์แบบผู้ปกครอง ปรากฏหลายทัศนะ อาทิ ในทัศนะว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ ผู้เป็นใหญ่ในบ้านเมือง ในโลก ในแผ่นดิน เช่น คำว่า จอมโลกยเจ้า เจ้าจอมไท บดีราช บรมปิ่นภพเกล้า ปิ่นหล้า พระเจ้าเจษฎา ในทัศนะว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระคุณต่อชีวิตของประชาชนสมควรที่ต้องเคารพเทิดทูนยิ่ง เช่น คำว่า จอมปราณ เกล้าเจ้าอยุธยา มงกุฎเกล้าอยุธยา ในทัศนะว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครอง ผู้คุ้มครองดูแล ปกป้องบ้านเมืองและประชาชน เช่น คำว่า จอมภพภูวนารถเกล้า ปิ่นภูบาล ปิ่นภูภรรดา พระภูธรภูดาธาร ภูวบาลบดีราช ในทัศนะว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจ มีบารมี มียศ และมีเกียรติ เช่นคำว่า จอมเลืองเลอราช เจ้าจอมเมลือง ทรงเดช พระเจ้าช้างเผือก พระยศหล้า

ส่วนโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ตามคติพระมหากษัตริย์แบบพุทธราชาปรากฏหลายทัศนะ อาทิ ในทัศนะผู้เป็นที่พึ่งของมนุษย์ เช่น คำว่า ภูวนารถ สมเด็จบพิตรเจ้าจอมนาถ ในทัศนะผู้พิชิตมาร พิชิตกิเลสผู้เป็นใหญ่ในโลกทั้งสาม เช่น คำว่า เจ้าจักรพาฬชินสีห์ พระโปรดไตรภพมกุฎเกล้าธาษตรี ในทัศนะผู้ที่ตรัสรู้เอง ผู้รู้แจ้ง เช่น คำว่า บรมสยมภูวญาณโมลี พระบวรญาณ พระมุนี พระศรีสรรเพชญโพธิ ในทัศนะพระมหากษัตริย์เป็นเชื้อสายของพระพุทธเจ้า เช่น คำว่า พุทธบุตร พุทธวงษ หน่อพุทธางกูร หน่อสรรเพชญ ผลการศึกษาสอดคล้องกับชลดา (2538) ที่ได้ศึกษาคติพุทธราชาในวรรณคดีไทย ทั้งนี้ปรากฏคติพุทธราชาในคำแทนพระมหากษัตริย์ โดยมีความหมายว่าพระพุทธเจ้าหรือผู้สืบเชื้อสายจากพระพุทธเจ้า ดังที่ปรากฏในยวนพ่ายโคลงดั้น คำแทนสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่กวีใช้ได้แก่ พระศรีสรรเพชญ คำแทนสมเด็จพระนารายณ์

ตารางที่ 5 โลกทัศน์ของกวีที่มีต่อ "พระมหากษัตริย์" ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

แบบ	คติของพระมหากษัตริย์	จำนวนคำ	ร้อยละ
1	พระมหากษัตริย์แบบผู้ปกครอง	77	43.26
2	พระมหากษัตริย์แบบพุทธราชา	46	25.84
3	พระมหากษัตริย์แบบธรรมราชา	12	6.74
4	พระมหากษัตริย์แบบเทวราชา	43	24.16
	รวม	178	100

มหาราช ในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่น หน่อพุทธางกูร หน่อพระสมพุทโธ

โลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ตามคติพระมหากษัตริย์แบบเทวราชา ปรากฏหลายทัศนะ อาทิ ในทัศนะที่พระมหากษัตริย์เป็นพระอินทร์ เช่น คำว่า กษัตริย์สุรราช โกสีย์จอมสุรินทร์วรนราธิบดินทร์สวามีนรินทร์ ในทัศนะพระมหากษัตริย์เป็นพระนารายณ์ เช่น คำว่า เจ้าจักรกรี ปิ่นขษิรสุทธ รามาธิเบศ ราเมศ องค์จักราสุรภาพ องค์บรมพิษณุภุช ในทัศนะที่พระมหากษัตริย์เป็นพระอิศวร เช่น คำว่า กระษัตรีศวรราชบดี บรเมศวร์ พระภูมิศร พระองค์อิศวรภาพ ภูมีศวรราช ในทัศนะที่พระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าหลายองค์ เช่น บดินทรเจ้าจอมจักร (พระอินทร์ และพระนารายณ์) องค์พระนารายณ์นรินทร์ ผลการศึกษาสอดคล้องกับเสาวณิต (2538) ที่ได้ศึกษาเทวราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ พบว่าวรรณกรรมยอพระเกียรติในสมัยอยุธยาแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มีความเป็นเทวราชาอย่างชัดเจน ดังที่ปรากฏในยวนพ่ายโคลงตั้นกล่าวถึงสมเด็จพระไตรโลกนาถทรงพระราชสมภพจากเทพเจ้า 11 องค์ ในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เทพเจ้าคือ พระนารายณ์อวตารมาเป็นพระมหากษัตริย์

โลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ตามคติพระมหากษัตริย์แบบธรรมราชา ปรากฏหลายทัศนะ ได้แก่ ในทัศนะพระมหากษัตริย์ผู้ปกติประพฤติธรรม เช่น คำว่า จอมธรรมิกราชเกล้า ปิ่นธรรมิกราช ในทัศนะผู้ยิ่งใหญ่ในธรรม เช่นคำว่า ธรรมิศรเจ้า สมเด็จทรงธรรม์ เจ้าจอมธรรม์ และในทัศนะผู้ไม่ประพฤติสิ่งเลวทราม เช่น คำว่า บพิตร บพิตรบรม บพิตรเกล้าทวารา

กล่าวโดยสรุป การศึกษาคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยานี้ ทำให้ปรากฏอย่างชัดเจนว่า ชุดคำศัพท์คำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทยอันทรงคุณค่ายิ่งกล่าวคือ จากชุดคำศัพท์ดังกล่าวปรากฏวัฒนธรรมการปกครองของไทยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาชนเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด ภาพของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาทั้ง 4 พระองค์ได้แก่ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระจากโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ซึ่งผสมผสานกันอย่างกลมกลืนทั้งความเป็นผู้ปกครองและตามคติพุทธราชา เทวราชา และธรรมราชา นอกจากนั้นจากชุดคำศัพท์ดังกล่าวยังสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติซึ่งมีการประดิษฐ์ศัพท์ด้วยวิธีการสร้างคำแบบไทยเกิดเป็นศัพท์เฉพาะขึ้นใช้เป็นคำแทนพระมหากษัตริย์ที่คนไทยเคารพเทิดทูนยิ่งด้วยมีคติว่ามิบังควรที่จะเอ่ยพระนามพระมหากษัตริย์ อีกทั้งคำศัพท์นี้ยังเป็นประดิษฐกรรมแห่งภูมิปัญญาของกวีไทยที่กวีได้สั่งสมเป็นมรดกทางภาษาไทยอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2543). *จินดามณีพระโหราธิบดีแต่งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____. (2545ก). โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์. *วรรณกรรม สมัยอยุธยาเล่ม 3* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____. (2545ข).คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง. *วรรณกรรมสมัยอยุธยาเล่ม 3* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____. (2545ค). โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

เจ คาสเวลล์. (2544). *A dictionary of the Siamese*

language by J. Caswell copied and enlarged by J.H. Chamdler. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2538). คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย. วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการสัมมนาทางวิชาการ *ยอยศ – ธรรมิกราช*: 57-72.

แบรดเลย์. (2514). *Dictionary of the Siamese Language by Dr. B. Bradley Bangkok 1873.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2547). การใช้คำสันสกฤตและบาลีในวรรณคดีไทย. *รวมบทความด้านภาษาวรรณคดีและวัฒนธรรมไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 1–11.

_____. (2549). ศัพท์ส่องวัฒนธรรม. *เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการภาษาและวรรณกรรมพิพิธ.* กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร: 82–87.

ยุพร แสงทักษิณ. (2537). *วรรณคดียอพระเกียรติ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ลำจุล ฮวบเจริญ. (2550). *เกร็ดพงศาวดารกรุงสุโขทัย.* กรุงเทพฯ: The Knowledge Center.

ลิลิตยวนพ่าย ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. (2512). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

วรพร ภู่พงศ์พันธุ์. (2546). สถาบันกษัตริย์กับกฎมณเทียรบาล The Monarchy and the Palatine. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 23*(3), 150–200.

ส. ศิวรักษ์. (2533). *ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและพระพุทธเจ้า.* กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

เสาวณิต วิงวอน. (2530). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

_____. (2538). เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ. วรรณกรรม-ศิลปะ *สดุดี* ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการสัมมนาทางวิชาการ *ยอยศ- ธรรมิกราช*: 76–87.

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2542). คำไทย-คำบาลีสันสกฤต. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 16*, 269–283.

อนุมานราชธน, พระยา. (2521). *สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2.* กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

อัควิทย์ เรืองรอง. (2542). การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงดั้น. *วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช. 12* (3), 21–29.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Bradley, B. (1971). *Dictionary of the Siamese Language by Dr. B. Bradley Bangkok 1873.* Bangkok: *Teachers Council of Thailand* Lad Prao *Printing House.* [in Thai]

Caswell, J. (2001). *A Dictionary of the Siamese Language by J. Caswell copied and enlarged by J.H. Chandler.* Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]

Fine Arts Department. (2000). *Chindamani phra horathibodi taeng khrang phaendin somdet phranaraimaharat.* Bangkok: Fine Arts Department. [in Thai]

_____. (2002a). Khlongchalophraphutthasaiyat, *literature in Ayudhaya*, vol 3, (2nd ed). Bangkok: Fine Arts Department. [in Thai]

_____. (2002b). Khamchansansoenphrakiat somdetphraphutthachaoluang prasatthong, *literature in Ayudhaya*, vol 3, (2nd ed). Bangkok: Fine Arts Department. [in Thai]

_____. (2002c). khlongchaloemphrakiat somdetphranaraimaharat, *literature in Ayudhaya*,

vol 2. Bangkok: Fine Arts Department. [in Thai]

Houbcharoen, L. (2007). *Anecdote of Sukhothai.* Bangkok: The Knowledge Center. [in Thai]

Laoloetworakun, A. (1999). Thai-Pali Sansakrit words. *Journal of Thai Language and Literature*, *16,* 269–283. [in Thai]

Lilhityuanphai National Library. (1969). Bangkok: Khlangwitthaya. [in Thai]

Phramasutthirak, M. (2004). Sansakrit and Pali usage in Thai literature. *Thai language, literature and culture.* Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]

_____. (2006). *Word reflect culture. Conference in language and literature.* Bangkok: Faculty of Arts, Silpakorn University. [in Thai]

Phuphongphan, W. (2003). The Monarchy and the Palatine. *Silpakorn Journal*, *23*(3), 150–200. [in Thai]

Ratchathon, Phraya Anuman. (1978). *Thai encyclopedia, Royal Institute of Thailand.* vol 2. Bangkok: Royal Institute. [in Thai]

Rueangraklikhit, C. (1995). *Precept on Bhudha Raja in Thailand literature, Literature-Arts*, Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University seminar "Yoyotthammikarat,". [in Thai]

Rueangrong, A. (1999). Addressing and metaphor relating to King in yuanphaikhlongdan, *Sukhothai Thammathirat Open University Journal*, *12*(3), 21–29. [in Thai]

Saengthaksin, Y. (1994). Yo Prakiat literature. Bangkok: Teachers Council of Thailand, Lad Prao *Printing House.* [in Thai]

Sivarak. S. (1990). *Understanding King Asoke and Buddha.* Bangkok: Rueankaeo. [in Thai]

Wingwon, S. (1987). Analysis of Yoprakiat literature (Unpublished doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai]

_____. (1995). *Thewarat and Thammaracha in Yoprakiat literature. Literature-Arts.* Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University seminar "Yoyotthammikarat": 76–87. [in Thai]